

УДК [37.015.31:7]78

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2022-103-1-214-222>

РОЗВИТОК ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ ЖАНРІВ У ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ І ПЕДАГОГІВ ДОНЕЧЧИНИ

Л. М. Сбітнєва

ORCID 0000-0001-5370-531X

У статті розкрито процес розвитку вокально-хорових жанрів у творчості композиторів і педагогів Донеччини. Наголошено, що розвиток вокально-хорових жанрів у творчості українських композиторів Донеччини другої половини ХХ ст., в якій вокально-хорові жанри набули нових барв та образів, відіграв важливу роль у розвитку сучасної музичної культури України.

Обґрунтовано, що творчість Івана Федоровича Карабиця, відомого українського композитора і музичного педагога останньої третини ХХ століття, найбільш яскраво простежується у вокально-симфонічних творах. Зазначено, що знаковим для української музичної культури став хоровий концерт «Сад божественних пісень» для хору, солістів та симфонічного оркестру.

Доведено, що одним з відомих композиторів Донеччини другої половини ХХ століття є Олександр Некрасов, автор музики різних жанрів для симфонічного оркестру і оркестрів народних інструментів, хорових та інструментальних творів, вокальних циклів, романсів та пісень. Музика композитора відома далеко за межами України, звучала та набула визнання в Італії, Канаді, Латвії, Польщі, Росії та інших країнах.

Обґрунтовано, що науковий, методичний та педагогічний досвід О. Некрасова відображено в його науково-методичних працях – навчальних програмах для музичних академій України і статтях з питань музичної педагогіки та методики роботи з творчою молоддю.

Наголошено, що далеко за межами України відома творчість композитора і педагога Донеччини Володимира Стеценка, автора великої кількості творів різних жанрів, серед яких: симфонія, камерна інструментальна та вокальна музика, твори для народних інструментів, пісні тощо. Найбільшу відомість композитору принесли хорові твори, які увійшли до репертуару багатьох виконавських колективів – від ушлявленої академічної хорової капели України «Думка» до студентських, дитячих, самодіяльних хорів, і які репрезентують творчість автора у багатьох країнах світу: Росії,

Латвії, Польщі, Німеччині, Фінляндії, Італії, Ірландії, Канаді, США і, звичайно, в Україні.

Доведено, що значний інтерес у сучасних дослідників викликає самотутній композиторський стиль композитора і педагога Донеччини Михайла Шуха, численні твори якого здобули визнання не тільки в Україні, але й далеко за її межами – Реквієм «Лих астете», меси, духовні концерти, кантати, органна меса, хори, романси та інші твори.

Автор вважає, що розвиток вокально-хорових жанрів у творчості українських композиторів і педагогів Донеччини відіграє важливу роль у сучасній музичній культурі України. Твори наших талановитих митців демонструють високий рівень оволодіння принципами художнього переосмислення українського музичного фольклору і можуть прикрасити репертуар будь-якого колективу.

Ключові слова: *композитори Донеччини, композиторська творчість, композиторський стиль, симфонічні, інструментальні твори, вокально-хорові жанри, вокально-хорові твори, музично-педагогічна діяльність, музичне мистецтво, художній образ, виконавські жанри.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Традиції пісенної вокально-хорової творчості українського народу, тернистий та цікавий процес розвитку вокально-хорового мистецтва, поступова поява нових жанрів не залишають байдужими нікого. Вокально-хорові твори таких відомих композиторів, як М. Бортнянський, А. Ведель, М. Березовський, М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко та інших стали зразком не тільки для сучасних українських представників музичної культури, а й для зарубіжних митців. Історія розвитку вокально-хорових жанрів України є безцінним скарбом, в якому втілена вся драматургічна історія нашого народу. Вагомий внесок в розвиток української музичної культури здійснили композитори і музичні педагоги Донеччини. Вважаємо, що творчість представників Донбасу ще не достатньо представлена в публікаціях науковців і музикознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Впродовж століть українське вокально-хорове мистецтво вдосконалювало свої вокально-технічні та художньо-виражальні можливості в різних виконавських жанрах. Наукове осмислення розвитку вокально-хорового мистецтва України відбито в працях багатьох науковців і музикознавців, дослідників-фольклористів. Здобули визнання праці А. Іваницького, Л. Архимович, Л. Кияновської, Л. Корній, Л. Пархоменко, М. Гордійчука, М. Грінченко,

Н. Герасимової-Персидської, О. Шреєр-Ткаченко, Т. Шеффер. Помітне місце в українському мистецтвознавстві посіли музично-теоретичні дослідження А. Мухи, Б. Фільц, І. Ляшенка, Н. Горюхіної, праці українських музикознавців М. Степененка, М. Юрченка, С. Людкевича.

Дослідження вокально-хорового мистецтва України та його вплив на формування музичної культури українського суспільства пропонуються у працях А. Гуріної, А. Іваницького, А. Лащенко, А. Терещенко, В. Павленка, В. Скуратівського, Г. Лозко, І. Земцовського, Л. Пархоменко, Л. Рязанцевої, М. Гордійчука, М. Шлемкевича, Н. Горюхіної, О. Бенч-Шокало, О. Мурзіної, С. Грици, С. Кримського, С. Тагліна, Ю. Римаренка.

Метою цієї статті є дослідження розвитку вокально-хорових жанрів у творчості відомих композиторів і педагогів Донеччини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.

Дослідники відзначають, що розвиток вокально-хорових жанрів у творчості українських композиторів і педагогів Донеччини в другій половині ХХ ст., в якій вокально-хорові жанри набули нових барв та образів, відіграв важливу роль у розвитку сучасної музичної культури України (Кияновська Л., 2002).

Творчість Івана Федоровича Карабиця, відомого композитора і педагога з Донеччини другої половини ХХ століття, видатного музично-суспільного діяча, лауреата багатьох вітчизняних і зарубіжних премій, найбільш яскраво простежується у вокально-симфонічних творах. Композитор є автором трьох симфоній (№ 1 з програмною назвою «П'ять пісень про Україну»), багаточисленних вокально-хорових, симфонічних творів, музики до кінофільмів і театральних вистав. Талановитий композитор відтворив в своїх музичних творах філософію національної самосвідомості та значущості культури українського народу.

Музична творчість Івана Карабиця була спрямована на те, щоб люди зі всієї планети дізналися про народ України та її культуру. Для нього було важливим відчуття причетності до величної історії українського народу, до землі, на якій він народився та виріс.

Становлення особистості та формування композиторського письма і індивідуального стилю І. Карабиця відбувалося під час навчання в Київській консерваторії (випускник класу Б. Лятошинського). На розвиток майстерності в створенні творів у різних жанрах, професійного світогляду молодого композитора значно впливав відомий український композитор М. Скорик.

Вже на початку 70-х років ХХ століття постать Івана Карабиця стала символом модерністських тенденцій серед молодих композиторів України.

В цей період композитором і був написаний один з його величних творів – Концерт для хору, солістів та симфонічного оркестру «Сад Божественних пісень» (1971), який став першим взірцем необарокового стилю в українській музиці та відродив славетні традиції творів Д. Бортнянського та М. Березовського. Знаковий не лише для Івана Карабиця, а й для всієї національної культури, цей хоровий концерт приваблює оригінальністю, драматургічною виразністю, та музичною точністю в інтонаційному прочитанні слів. «Сад божественних пісень» Івана Карабиця є твором, у якому композитор відтворив прагнення українських митців збагнути й осмислити своє минуле, звернутися до історичних здобутків, виробити стратегію майбутнього, закласти його духовний фундамент у новому часі (Кияновська, 2017).

З часом творчий здобуток значно розширювався та оновлювався новими жанрами. Активну творчу композиторську і педагогічну діяльність І. Карабиць чудово поєднував з активним суспільно-політичним життям українського суспільства. У 1990 році, в нелегкий час політичної ситуації, І. Карабиць створює Перший міжнародний музичний фестиваль «Київ Музик Фест» (6-13 жовтня).

З 1983 року Іван Карабиць викладав у Київській консерваторії. Серед його учнів В. Полева, А. Роценко, А. Бондаренко, О. А. Гончаров, Н. Яремчук та інші відомі музиканти, які продовжують традиції Івана Карабиця та впливають на розвиток сучасної української музичної культури.

У 1991 році за визначні досягнення в галузі культури та мистецтв Іван Федорович був нагороджений почесним званням Народного артиста України (Берегова, 2008).

Творчість Олександра Некрасова відома далеко за межами України. Народився відомий композитор у 1946 року в Донецькій області (1946). Закінчив Львівську консерваторію імені М. В. Лисенка. З 1977 викладав в Донецькій державній музичній академії імені С. Прокоф'єва.

У творчому доробку О. Некрасова різножанрові твори, які з успіхом виконуються на різноманітних концертах, всеукраїнських і міжнародних фестивалях, виконуються не тільки в Україні, але й далеко за її кордоном (Італії, Франції, Канаді, Латвії, Польщі, Угорщині).

Особлива увага композитора завжди була спрямована на творчу співпрацю з студентськими та дитячими хоровими колективами, які теж за виконання творів композитора отримували нагороди на фестивалях і конкурсах. Можна вважати, що творча діяльність композитора завжди була спрямована на процес художньо-естетичного виховання молоді.

У різних містах України О. Некрасовим було проведено велику кількість авторських концертів і творчих зустрічей з учнівською молоддю. У 1985 та 1987 роках на конкурсах українських композиторів на найкращу пісню, саме пісні, написані композитором О. Некрасовим, були визнані кращими. На Українському радіо і телебаченні та обласних телерадіокомпаніях були створені декілька повнометражних авторських програм, в основі яких була музика композитора.

О. Некрасов займався науково-методичною роботою, створював навчальні програми для музичних навчальних закладів України. В опублікованих статтях відображено педагогічний досвід композитора, розкрито результати його досліджень у галузі музичної педагогіки та методики роботи з творчою молоддю. Ним опубліковано збірки педагогічного музичного репертуару, який впроваджується в навчальний процес творчих музичних закладів України.

Композитора і педагога О. Некрасова, який сприяв розвитку молодих талановитих композиторів, вважають одним з засновників донецької композиторської школи. Випускники О. Некрасова, А. Пачевська, С. Вешкін, А. Андріанов та інші стали дипломантами міжнародних композиторських конкурсів (Киреева, 1994; Тукова, 2001).

Музичні твори відомого композитора і педагога Донеччини Володимира Стеценка, викладача донецького музичного училища та кафедри композиції Донецької музичної академії ім. С. Прокоф'єва також популярні в багатьох країнах світу. Народився композитор в 1941 році в Донецьку. Музичну освіту композитор і педагог В. Стеценко отримав в Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського, а в 1990 р. композиторський факультет Донецького державного музично-педагогічного інституту ім. С. Прокоф'єва.

В. Стеценко – заслужений діяч мистецтв України, він є автором значної кількості творів, написаних у різних жанрах. Але найбільш популярними стали вокально-хорові твори, що виконуються багатьма відомими творчими колективами не тільки в нашій країні, але й далеко за її межами. Найбільшу відомість композитору принесли хорові твори, які увійшли до репертуару багатьох виконавських колективів від уславленої академічної хорової капели України «Думка» до студентських, дитячих, самодіяльних хорів, і які репрезентують творчість автора у багатьох країнах світу. Численні хорові колективи отримували нагороди за виконання творів композитора на престижних Всеукраїнських і міжнародних конкурсах. Хорові твори В. Стеценка щорічно виконуються в концертах Міжнародного фестивалю «Київ-Мьюзик-Фест» і фестивалю «Прем'єри сезону».

У жанрі вокальної музики композитор, органічно відчуваючи стилістику та жанрову природу народної пісні, створює яскраві емоційні жіночі образи. Вокальні твори В. Стеценка супроводжує дуже виразна фортепіанна партія, роль якої значно виходить за рамки акомпанементу та який підсилює емоційну виразність та драматизм художніх образів (Киреева, 1994).

Уродженець міста Красний Луч Луганської області (1952), М. Шух закінчив Харківський інститут мистецтв ім. І. П. Котляревського. У 1980 р. був обраний членом Національної спілки композиторів України. Дослідники наголошують про самотність творчості композитора Михайла Шука. В його музичних творах виразно окреслюються закономірності синтезування, зближення, взаємопроникнення класичної і радикальної лінії, різних типів «технік», систем мислення, завдяки яким виникла свого роду «змішана техніка», що дозволила однаково вільно користуватися в рамках одного твору елементами тональності і декакофонії, контрастними ритмічними і фактурними компонентами. Так народився метод полістилістики, що полягає в різних способах активних стильових взаємодій.

За роки праці в Донецькій музичній академії ім. С. Прокоф'єва та з 2002 року в Національному педагогічному університеті ім. Драгоманова композитор і педагог М. Шух підготував багато талановитих молодих композиторів, які будуть впливати на розвиток музичної культури українського суспільства.

Композитор працював в багатьох жанрах. У творчому доробку композитора численні твори, які здобули визнання не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Реквієм «Lux aeterna» (написаний на канонічні латинські тексти, меси, духовні концерти, кантати, органна меса, хори, романси та інші твори.

У хоровому циклі М. Шука «3 лірики А. Блока» через зашифровані символи виявлено метод метаморфози, творчий метод, висхідний до епохи Бароко. Через взаємопроникнення цих символів діє принцип додатковості, злиття музики і слова (Кияновська Л., 2017).

Висновки. Розвиток вокально-хорових жанрів у творчості українських композиторів і педагогів Донеччини відіграє дуже важливу роль у сучасній музичній культурі України. Вокально-хорові жанри набули нових барв та образів. Твори наших талановитих митців демонструють високий рівень оволодіння принципами художнього переосмислення українського музичного фольклору і можуть прикрасити репертуар будь-якого хору.

Можна стверджувати, що розвиток національного вокально-хорового мистецтва Другої половини ХХ століття пов'язаний із становленням композиторської школи І. Карабиця, О. Некрасова, М. Шуха, В. Стеценка, в якій простежується оновлення жанрової палітри – ораторія, кантата, поема, хорове аранжування народної пісні, становлення оперного жанру в його різновидах, формуванням стильових ознак.

Таким чином, художні образи вокально-хорових творів сучасних композиторів і педагогів Донеччини набули нового значення у музичному мистецтві.

Отже, традиції вокально-хорового мистецтва Донеччини в другій половині ХХ ст. – величезний пласт музичної творчості. Демократичність основи, корінням пов'язана з масовим музичним виконавством, вітчизняними традиціями, вокальною природою в її найрізноманітніших проявах, забезпечує вокально-хоровому жанру особливе положення серед інших сфер композиторської творчості. Важливою причиною, що стимулює його інтенсивний розвиток, є надзвичайно широкий розвиток вокально-хорового виконавства, як професійного, так і самодіяльного. Образно-змістовна сфера сучасної вокально-хорової музики воістину невичерпна.

Література

1. Берегова О. Творча особистість Івана Карабиця та її роль у формуванні сучасних мистецьких шкіл України. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 74: Естетика і практика мистецької освіти: зб. ст.* // Ред.-упоряд. О. М. Вашук. Львів: СПОЛІОМ, 2008. С. 180-185.
2. Киреева Т., Савари С. Композитори Донбасса (очерки жизни и творчества). Донецк, 1994. 160 с.
3. Кияновська Л. Сад пісень Івана Карабиця. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 288 с.
4. Кияновська Л.О. Українська музична культура. К.: ДМЦНЗКМ, 2002. 178 с.
5. Композитор Олександр Некрасов: Збірка статей // Упорядник, загальна редакція, автор вступної статті та коментарів Т. В. Тукова, 2001. 198 с.

References

1. Berehova O. (2008). Tvorchia osobystist Ivana Karabytsia ta yii rol u formuvanni suchasnykh mystetskykh shkil Ukrainy [Creative personality of Ivan Karabyts and his role in the formation of modern art schools of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NMAU im. P. I. Chaikovskoho. Vyp. 74: Estetyka i praktyka mystetskoï osvity: zb. st.* // Red.-uporiad. O. M. Vashchuk. Lviv: SPOLOM. S. 180-185 (urk).
2. Kireieva T., Savary S. (1994). Kompozitory Donbassa (oчерky zhynzi i tvorchestva) [Composers of Donbass (essays on life and work)]. Donetsk. (rus).
3. Kyianovska L. (2017). Sad pisen Ivana Karabytsia [Garden of songs of Ivan Karabyts]. Kyiv: DUKH I LITERA (ukr).

4. Kyianovska L. O. (2002). *Ukrainska muzychna kultura [Ukrainian music culture]*. K.: DMTsNZKM (ukr).
5. *Kompozytor Oleksandr Nekrasov: Zbirka statei. [Composer Oleksandr Nekrasov: Collection of articles]* (2001) // *Uporiadnyk, zahalna redaktsiia, avtor vstupnoi statii ta komentariv T. V. Tukova (urk)*.

DEVELOPMENT OF VOCAL AND CHORAL GENRES IN THE WORKS OF COMPOSERS AND TEACHERS OF DONETSK REGION

L. M. Sbitnieva

The article describes the development of vocal and choral genres in the works of composers and teachers of Donetsk region. It is emphasized that the development of vocal and choral genres in works of Ukrainian composers of Donetsk region in the second half of the 20th century, when the vocal and choral genres acquired new colors and images, played an important role in the development of the modern musical culture of Ukraine.

It is justified that the work of Ivan Fedorovych Karabyts, a famous Ukrainian composer and a music teacher of the final third of the twentieth century, is brightly traced in his vocal symphonic works. It is stated that a choral concert "Garden of the Divine songs" for choir, soloists, and symphony orchestras became iconic for the Ukrainian musical culture.

It is proved that one of the well-known composers of Donetsk region of the second half of the twentieth century is Oleksandr Nekrasov, the author of music of different genres for symphony orchestras and orchestras of folk instruments, choral and instrumental works, vocal cycles, romances, and songs. The composer's music is known far beyond Ukraine, sounded and acquired recognition in Italy, Canada, Latvia, Poland, Russia, and others countries.

It is justified that O. Nekrasov's scientific, methodical and pedagogical experience is reflected in his scientific and methodological works, namely, educational programs for music academies of Ukraine and articles on issues of musical pedagogy and methods of working with creative young people.

It is emphasized that far beyond Ukraine they know about the creativity of a composer and a teacher of Donetsk region Volodymyr Stetsenko, the author of many works of different genres, including symphony, chamber instrumental and vocal music, works for folk instruments, songs, etc. The greatest fame was brought to the composer by choral works that entered the repertoire of many performers from the glorified academic choir of Ukraine "Dumka" to students, children, and amateur choirs, which represent the work of the author in many countries of the world: Russia, Latvia, Poland, Germany, Finland, Italy, Ireland, Canada, the USA and, surely, Ukraine.

It is proved that considerable interest in modern researchers is caused by the original style of the composer and teacher of Donetsk region Mykhailo Shukha, numerous works of whom won recognition not only in Ukraine but also far beyond its borders - Requiem "Lux acteme", masses, spiritual concerts, cantatas, organ masses, choirs, romances, and other works.

The author believes that the development of vocal and choral genres in the works of Ukrainian composers and teachers of Donetsk region plays an important role in the modern musical culture of Ukraine. Works of our talented artists demonstrate a high level of mastering the principles of the art rethinking of the Ukrainian musical folklore and can decorate any repertoire.

Keywords: *composers of Donetsk region, composer's creativity, compositional style, symphonic, instrumental works, vocal and choral genres, vocal and choral works, musical and pedagogical activity, the art of music, artistic image, performing genres.*

Сбітнієва Людмила Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії Навчально-наукового інституту культури і мистецтв ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава, Україна). E-mail: sbitneva.l@gmail.com

Sbitnieva Liudmyla Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Musical Arts and Choreography of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of the State Institution “Luhansk National Taras Shevchenko University” (Poltava, Ukraine). E-mail: sbitneva.l@gmail.com